

Antzertia 1980 - 1990

Patri Urkizu

Azken hamarkada honetako Antzertiaren bibliografia argibideak emateko eskatu didatenez, burura datozkidan zenbait go-goeta xume ematen saiatuko naiz, adieraziz aldeaz aurretik, hurbiltze huts gisara eta behin-behinekoak izango direla.

Badirudi egungo garai hauetan euskal literaturaren historian —eta gerraurrean batipat— aberatsena izan den esparrua ahaztuzegia dabilela, tamalgarria bait da oraindik gaur hainbat eta hainbat eskuizkribu argitaragabe edukitzea. Adibidez XVIII. mendeko hamahiru antzerki ezberdin lotan dautza bibliotekatan, hain "urria" eta "beranta" dugun literaturan. Halere, ez naiz lamentazioekin hasiko eta egin direnez ahalegintxo batzuk hutsune eta ahazturak betetzen eta konpontzen, horiek aipatzen saiatuko gara.

Ez naiz arituko, ordea, antzezkizun, antzeztalde, antzerti topaketaz, hots, espektakuluaz, ene aztergaiia antzertia literatur jenero bezala ikertzea izango bait da, batzuek Ubersfield-i jarraikiz uste arren antzerkia ez dela literatur mota bat, antzezte praktika

soil bat baizik. Antzerkiak bere betegintza eta osatasuna honela aurkitzen badu ere, ene ustez ikertu beharrak dira emaitza horien aurrepausu guztiak, etorkia eta bilakabidea, nondik norakoa. Antzerkigilea bere etxean bakarrik edo antzokian, antzeztailerrean taldearekin ikuskizuna pentsatzen eta taxutzen hasten den une berberetik taulara dadino. Urratsak oso dira interes bereziko, ikuslearen plazer hitza eta irudia bilakatzen diren momenturaino. Baina hel diezaiogun gureari.

Beste hizkuntzatan gertatzen ohi den bezala, eta eremu hipikoetan ere bai, hala katalan eta galegoetan legez, euskal literaturan antzerkiak leku oso txikia dauka produkzio osoan. Hain zuzen 1985. urteko antzerki kopuruak gorbaratuz gero beste jeneroetako zifrekin honakook topatzen ditugu: narraziogintzak %54, olerkiak %18, eta antzerkiak %10, ondorengo urteetan beheraka jo duelarik areago. Beraz, garbi dago argitaletxeek marginatu samarra daukatela alaba pobrea bezala, eta hau, noski, gizartearen islada dugu, ez bait du antzerki-gizonak gizartean garai batean zeukan garrantzi eta ohorezko lekua, beraz, nabarmena denez, telebista-gizonak hartu duelarik...

Antzerki testuak hiru sailetan banatuko ditugu: a) Sorketa-lanak direnak; b) Itzulpenak, eta d) Saio eta artikuluak.

1. Sorketa lanak

Deusere euskaraz idatzirik aurkitzen ohi ez duten antzeztaldeei eta itzulpenetara ia beti jotzen dutenei esan beharrean aurkitzen gara baditugula hirurogei antzerkigile argitaratuak hamarkada honetan. Noski, ez dira denak punta-puntakoak, ez eta azken berrikeriatara emanak, batzuk beste mendetakoak eta geraurrekoak bait dira. Hala, 25 *Antzerki labur*¹ bilduman S. Onaindiak paratu dizkigunak, bertan agertzen direlarik "Lizardi", Agirrezabal, Mujika, Arratibel, Arozena, Arzeluz, Azkue, "Kirikiño", Etxaniz, Monzon, Sabiaga eta Zubikarayren lanak. Bakarrizketak eta antzerki laburrak, gehienak irri eragiteko sortuak.

Herri teatroak, pastoralak, tragikomeriak eta astolasterrak me-rezi izan dute ere zenbait ikerleren arreta. Honela, urtero Xube-roan pastorala jokatzearekin batera, libretoa ere argitaratu, izan ohi da, Etxahun Hiruhirikoa, Casenave, Heguiaphal, Agueraray, Bidaxagar eta Davant xuberotar idazleei esker, Frantziako edo Bibliako historietatik aparte orain Euskal Herriko Historiaren pertsona nagusiak gaitzat hartuz. Garai batean herri teatro hau herri eskola bazen erlijioaren ikuspuntutik, oraingoan euskal abertzaletasunaren histori leku bilakatu da. Beñat Oyharçabalek² 1982. urtean Bordeleko Unibertsitatean 3. zikloko tesia pastora-lari eskaini zion, eta ikerketa, hala nola testua, Gipuzkoako Foru Aldundiak argitara berri du. Halaber, Iñaki Mozosek³ ihauterietako tragikomeria lan eder bat eskaini zien, Eusko-Ikaskuntzak ar-gitaratua, eta neronen⁴ zenbait astolaster *Antzerti Zerbitzuko* tes-tu-bilduman plazaratu nituen.

Esan bezala hain "berriak" ez diren antzerkigileen lanak me-rezi izan dute ahanzturatik libratzea, eta hor daude antzokiratze-zain S. Baroja⁵, A. Barriola⁶, J. Barbier⁷ edota G. Aresti⁸ bera.

Noizpait aipatu izan ditut gerraondoko hiru belaunaldi an-tzerkigintzan saiatuak, eta aitortu behar dut, egun ere hirurak bi-zirik eta irmo dirautela lanean. Hala Zubikarai⁹ eta Elias¹⁰ (Larza-balen¹¹ oroitzapena ezin ahanztzia izango zaio euskal teatrozale orori), erdibideko Haranburu¹² eta Landart¹³, nola Anza¹⁴ eta Men-diguren¹⁵ gazteagoen artean kokatuko genituzkeenak, bakoitzak bere berezitasunekin, besteak beste.

2. Itzulpen lanak

Itzulpenaren beharra gero eta nabarmenagoa da gaurko Euro-pan eta euskal kultur munduan. Halere, ez da batera erraza aur-kitzea ez muga, ez eta duintasunetzko oreka. Antzeztaldeak errazkerietara jo izan dute maiz, mimetismoak bultzaturik, arra-kasta izan duten antzerkigile atzeritarrak itzuliz eta antzokira-tuz, pentsatzen bait zuten horrela beraiek besteen sona eta

ospeta bereganatuko zutela. Baina ez da horrelakorik gertatu gehienetan. Zergatik?

Gauza jakina da gerraurreko antzerti gizonen ere maiz jotzen zutela erdal altxorrera. Gero, ordea, geureganatu, geure gisara birmoldatu ohi zituzten antzerkiak, oraingoan arrakastaz. Zilegi zen bidea eta egokia gainera. Hala Monzonek¹⁰ Molière-kin egin zuena.

Zilegi zen, eta egoki gertatzen ere, klasikoen eguneratzea, betiko gaiak soineko berriz jaztea, eta hala aintzinateko, Grezia-Erromako antzerkiak itzuli eta antzertu izan dira, beste lurraldeetan bezala, gurean ere, Eunpides lekuko. Gaztelaniazko autore zahar eta berriak ere izan dute oihartzunik. Lope de Rueda, A. Campiñ, Valle-Inclán, M. Legasse, A. Sastre besteen artean eta ezin ukatu hauetariko batzuk oso gureak ez ditugunik.

Hiru bilduma izan dira antzerkigile atzerritarrei babesa eta lekua eman dietenak. EGAN aldizkariak, lehenik, bere orrialdeari literatur arrotzari betidanik eskaini dio leku berezia eta bertan irakur daitezke B. Brecht, Dacosta, Ibsen edota Ionescoren antzerki lanak. *Antzerti Zerbitzua*, Eusko Jaurlaritzaren babespean sortutakoak, argitara eman ditu ere D. Fo, C. Goldoni, Manuel María, J.P. Sartre, N. Shakespeare, G. Steinson edota A. Stridberg, penagarria delarik nola erakunde politikoen babespean zeuden bi liburu xorta hauek ezkutatu diren zenbait politikoren kultur axolagabekeriagatik. Eta azkenik, *SUSA bilduma* gaztea ere aipatu beharra daukagu bertan plazaratuak izan bait dira egun-eguneko antzerti gizonen lanak, hala Beneditti, Betti, F. Pessoa, J. Steinbeck eta Suskinorenak.

3. Saio eta artikuluak

Egunkarietan eman ohi zaion txokoaz aparte, antzertia nobedade bat zenean, antzertiaz ezer gutxi idatzi ohi da, baina noizpehinka badirudi kontzientzia txarren bat arintzeko asmoz edo talde-lan batzuk agertu izan direla hala Ipar nola Hegoaldean eta, beraz, horietaz mintzatuko gara orain.

Iparraldean, 1987. urtean bi liburuki argitaratzen dira teatroaz. Bata Haritschelhar¹⁷ jaunaren zuzendaritzapean taxutua eta Pastoralari eskainia, eta bestea¹⁸ P. Bidart - Tx. Peillen bikoteare-narenpean eta Pabeko Unibertsitatetik bere baitan hartua. Parte hartzaileen artean ondokoak: Duvert, Baratzabal, Oiharzabal, Aguegaray, Idiart, Bidegorri, Casenave, Granja, Landart, Lapre-rie, Arozena...

Hegoaldean azpimarragarriak dira ere *Jakin* aldizkari honen 37. alea, *Euskal Antzerkia 1876-1985* izendatua, partaide bertan gertatu zirelarik Barriola, Lasagabaster, Dorronsoro, Landart, "An-tza", Arozena, Idiakez eta Urkizu; eta, bestetik, gorago aipatu dugun Mozosen ikerketa eta edizio-lana, hala nola Barrutiari¹⁹ eskaini zitzaion talde lana.

Bizitza laburrekoa izanik ere, ezin ahantz daiteke, *Antzerki Berezia*²⁰ aldizkaria, bertan 1982-85 epeko artikulua eta saio inte-resgarri anitz aurki bait daitezke.

Nor bere buruaz hitzegitea zilegi bada, hala bekit nere bi lantxo aipatzea, alegia, *Euskal Antzerkia*²¹ titulua daramana eta bulgarizazio-lan bat izanik eta zenbait hutsune eta akats gora beheara Juan San Martinek "Oinarrizko liburu bat" bezala juzkatu zuena bata, eta *Zuberoako irri teatroa: Astolasterrak*²² bestea, 1988ko *Saiakera* Sariaren irabazle gertatu zena Irungo ohizko lehiaketan.

Ezer gutxi orotara esango luke norbaitek. Hiltzeaz dagoen hamarkada honen epaia ematerakoan, ordea, ez dut uste juzka daitekeenik antzertia esanez "deusetik deusera" iragan denik, edota euskaraz ez dakien erdal kritikari batek bezala, mespre-txuz minimopetan dabilela adieraziz hainbat eta hainbat euskal teatrozaleren lanari muzin egin gabe.

Beude bere apaltasunean ohar eta bibliografia argibideok deu-sere euskaraz topatzen ez duten antzertaldean lagungarri, edota euskal literaturaren zalearentzat oroigarri eta hurbiltze gisara.

- ¹ Santi ONAINDIA: *25 Antzerki labur*, Euskerazaintza, Bilbao, 1985.
- ² Beñat OYIARÇABAL: *La pastorale Souletine. Édition critique de Charlemagne*, Anuario de Filología de Julio Urquijo, XXII-3, Donostia, 1988.
- ³ Inaki MOZOS: *Ibaterria Euskal Literaturan*, Eusko-ikaskuntza, Hizkuntza eta Literatura 6, Donostia, 1986.
- ⁴ Patri URKIZU: *Astolasterrak*, Antzerki 67, Donostia, 1984.
- ⁵ Serafin BAROJA: *Bertsuak, Pudente, Tormesko Lazarola, Kontuak*, Txertoa, Donostia, 1988.
- ⁶ Abelino BARRIOLA: *Dramak*, Euskal Klasikoak 12, Ibaizabal, Donostia, 1987.
- ⁷ Jean Barbier: *Supazter xokoa*, Euskal klasikoak 16, Kriseitu, Donostia, 1987.
- ⁸ Gabriel ARESTI: *Antzerkia*, Gabriel Aresti Saila 7, Susa, Donostia, 1986.
- ⁹ Augustin ZUBIKARAY: *Mendi ta itxaso*, Antzerki 62, Donostia, 1983.
- ¹⁰ Imanol ELIAS: *Sendagai traketse*, Azpeitiko Udala, 1982.
- ¹¹ Piarres LARZABAL: *Ibateriak*, Egan, 129-170 or., 1987.
- ¹² Luis ARANBURU: *Sabino Arana*, Kriseitu, Donostia, 1986.
- ¹³ Daniel LANDART: *Bai ala ez*, Egan, 227-283 or., 1983 (1-6).
- ¹⁴ "Mikel ANZA", et al.: *Beteluko balnearioko mirakulua*, Susa 2, Donostia, 1985.
- ¹⁵ Xabier MENDIGUREN: *Kanpotarrak maisu. Kultur ministroak ez digu orri-kerik*, Susa 6, Donostia, 1987.
- ¹⁶ Piarres LAFFITE, "Hazparneko Andrea (Molière-rik Monzon-erak)", *Euskal Literaturaz*, Euskal Klasikoak 35, Donostia, 317-321 or., 1990.
- ¹⁷ Jean HARTSCHILLIAR, et al.: *La pastorale. Théâtre populaire basque en Soule*, Lauburu, Baiona, 1987.
- ¹⁸ Pierre BIDART; Tx. PELLEEN, et al.: *Eskual Antzerkia. Le théâtre basque*, Université de Pau et des Pays de L'Adour, 1987.
- ¹⁹ Giclrique KNÖRR, et al.: *Pedro I. de Barrantia. Aramaio 1682 - Arrasate 1759. Gabonetako Ibuskizuna*, Gasteiz, 1983.
- ²⁰ *Antzerki berezia*: 1-13 *ds.*, Antzerki Zerbitzua, Donostia, 1982-1985.
- ²¹ Patri URKIZU: *Euskal Antzerkia*, Antzerki Zerbitzua, Donostia 1984.
- ²² Patri URKIZU: *Zuberoako Irriteatroa: Astolasterrak*, GK, Donostia, 1988.

TEATRO VASCO EN LA DECADA DE LOS 80**THEATRE BASQUE DANS LES ANNEES 80**

El profesor Patri Urkizu comienza lamentando el abandono que sufre por parte de los estudiosos de la literatura uno de los campos más ricos en la historia de la literatura vasca. El teatro es igualmente la hija pobre de la producción con un 10% de la producción literaria de 1985, por ejemplo, y se encuentra marginado por las casas de edición.

El autor aborda el teatro no como espectáculo sino como género literario. Divide su estudio en tres apartados en los que analiza los trabajos de creación, las traducciones y, en tercer lugar, los ensayos y artículos. En cada uno de los apartados señala las tendencias bibliográficas más importantes así como las obras y autores más relevantes.

Le professeur Patri Urkizu commence par regretter l'abandon que subit de la part des spécialistes de la littérature, l'un des domaines les plus riches de l'histoire de la littérature basque. Le théâtre qui, par exemple, représente 10% de la production littéraire de 1985 est aussi un enfant pauvre de celle-ci et il se trouve mis à l'écart par les maisons d'édition.

L'auteur aborde le théâtre non comme un spectacle mais comme un genre littéraire. Il divise son étude en trois parties dans les quelles il analyse les travaux de création, les traductions et enfin les essais et les articles. Dans chaque partie, il indique les plus importantes tendances bibliographiques ainsi que les ouvrages et les auteurs les plus remarquables.